

Hur tänkte man här?

Litteratursynen i HLS under hundra år

AKADEMISKA SÄLLSKAP OCH FÖRENINGAR med en historia som inleds på 1800-talet har inte sällan sprungit ur en patriotisk grundtanke. De har i det fallet uppstått i en anda av nationalism som rädde då folkgrupper flitigt försökte definiera sin kulturella identitet i ett Europa i förändring. Det här gäller också Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS) som grundades 1885 för att samla in, bearbeta och publicera information om den svenska kulturen i Finland. Det är något organisationen förvisso gör fortfarande. Till en början handlade det om att ringa in det särpräglade med den svenska kulturen i Finland, i en tid av fennomani och förryskningspolitik.¹ Men hur såg det ut 1925, då SLS redan hade 40 år på nacken och sällskapets årsbok *Historiska och litteraturhistoriska studier* (HLS) började utkomma? Hur ser denna svenskhet ut i de litterära bidragen? Vilka författarskap har dominerat och hur mycket har årsbokens redaktörer och deras egna intresseområden och agendor påverkat valet av publicerade artiklar? Vad kan man säga om skribenternas och redaktörernas könsfördelning, eller om de omskrivna författarnas, och vad kan man utläsa om författarskapets litterära status och genretillhörighet? Hur har man förhållit sig till modernismen som 1920-talet genomsyrades av, eller till litteratur som traditionellt haft lägre status, som barn-, arbetar- eller populärlitteratur? Med andra ord: hurudan har litteratursynen varit under de hundra år som HLS utkommit och vad har den berott på?

1. Torsten Steinby, *Forskning och vitterhet. Svenska litteratursällskapet i Finland 1885–1985, Del 1, Det första halvsekle*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1985, s. 17, digital version: Nationalbiblioteket, Helsingfors, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022705>.

För att få en uppfattning om hur det förhåller sig behövs inte bara en kritisk genomgång av artiklarna utan också en kritisk blick på redaktörer genom åren och deras roller inom SLS men också utanför. Fokus i denna essä ligger främst på tiden fram till 1980-talet då litteraturämnet i första hand handlade om litteraturhistorisk forskning.

TIDIGA PRIORITERINGAR

Eftersom HLS är en årsbok riktad till sällskapets medlemmar betyder det att serien kan uppfattas som ett slags visitkort som länge avspeglade SLS intresseområden och prioriteringar innan sällskapet fick andra kanaler för sin kommunikation gentemot medlemmarna. Eftersom det dröjde många år innan HLS blev etablerad och känd i forskarsamfundet hade redaktionen, och då framför allt huvudredaktören, i uppgift att samla in lämpliga artiklar.² Men trots det verkar det som om årsboken länge var slumpmässigt uppbyggd eftersom forskarsamfundet var litet och samma skribenter ofta återkom. Dessutom fanns inget förfarande med öppna *call for papers*. Den gängse praxis för vetenskapliga artiklar infördes på bred front i finländsk humanistisk forskning först på 2000-talet och det gäller också för HLS som publicerade de första kollegialt granskade artiklarna vid mitten av 2010-talet. Det innebär att artiklarna i regel sänds in till redaktionen som förslag och att redaktionen fattar publiceringsbeslut utgående från två anonyma och utomstående granskares utlåtanden. Det här handlar om forskarsamfundets behov av vetenskaplig meritering på forskningsetiska grunder.

I början av HLS historia var andelen litteraturhistoriska bidrag förhållandevis omfattande i förhållande till de historiskt inriktade, vilket kan förklaras med att många bidrag behandlade nationalskalden J.L. Runeberg. Mängden litteraturhistoriska artiklar kan delvis även förklaras med bristen på andra vetenskapliga publiceringsmöjligheter inom litteraturämnet på svenska i Finland. *Historisk Tidskrift för Finland* har en ännu längre historia än HLS och konkurrerade

2. Steinby, *Forskning och vitterhet*, s. 10; Olof Mustelin, *Forskning och vitterhet. Svenska litteratursällskapet i Finland 1885–1985, Del 2, Det andra halvseket*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1986, s. 134, digital version: Nationalbiblioteket, Helsingfors, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022640>.

hälsosamt med årsboken. Den humaniorainriktade *Finsk Tidskrift* fanns visserligen också men hade och har delvis en annan profilering än HLS med recensioner, skönlitterära alster och artiklar även om utländsk litteratur.³

SLS hade redan 1887 infört någon form av granskningsförfarande för publikationsserien Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland och det sköttes mestadels av någon/några inom SLS styrelse.⁴ Sannolikt granskades även artiklarna i HLS men det är oklart vad denna granskning innebar och om det förekom refuseringar och i så fall på vilka grunder. Sådana uppgifter blev sällan dokumenterade för eftervärlden till skillnad från förfarandet i dag. Flera av bidragen i HLS är till en början källmaterial, bibliografier och kataloger över historiskt eller litterärt material. Dessutom trycktes de festföredrag som hållits vid SLS årsmöte och senare årshögtid, och kortare och längre minnesrunor över avlidna styrelsemedlemmar och andra sällskapet närstående personer, något som är typiskt för en förenings årsbok. De tryckta föredragen är inte alltid formaliserade till sin struktur och även författare och andra konstnärer har bidragit till den här genren och på sitt vis öppnat upp för en större diversitet i ämnen och synvinklar.

I den allra första årgången av HLS från 1925 finns inga litterära artiklar men redan i den andra märks HLS långa tradition av uppsatser om J. L. Runeberg, hans betydelse och produktion. När sällskapet grundades 1885 drev den första ordföranden, professor C. G. Estlander, tanken om att SLS skulle satsa på Runebergsforskning och det gjorde man sedan i bortåt 120 år. Forskningen i Runebergs produktion och betydelse handlade om behovet att beskriva det finländska folkets väsen och samtidigt den nationalkänsla som skalden representerade. Det var i sig också sådant som även förekom i finska akademiska kretsar under den här tiden.⁵ I det andra numret ingår professor Gunnar Castréns bidrag om de sista fotografierna som togs av Runeberg, och

3. Ulrika Wolf-Knuts (red.), *Finsk tidskrift register. Tom. 102–199/200, 1927–1976*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1982, digital version: Nationalbiblioteket, Helsingfors, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022118>.

4. Steinby, *Forskning och vitterhet*, s. 128; Mustelin, *Forskning och vitterhet*, s. 156.

5. Erkki Sevänen, *Vapauden rajat. Kirjallisuuden tuotannon ja välityksen yhteiskunnallinen sääntely Suomessa vuosina 1918–1939*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1994, s. 288–289.

bibliotekarien Ragnar Dahlberg skrev om det första trycket av dikten "Fänrikens marknadsminne". Förutom dessa två inlägg ingår ett bidrag om några brev från K.A. Tavaststjerna skrivet av bibliotekarien Emil Hasselblatt. Alla tre skribenter var medlemmar i SLS styrelse och dess ledamöter var generellt flitiga bidragsgivare åtminstone de första femtio åren av HLS historia.⁶ Alla tidiga texter kan inte kategoriseras som vetenskapliga artiklar eller essäer i gängse mening men redan efter några årgångar används notapparat och litteraturhänvisningar flitigt. HLS hade länge ett brokigt innehåll och en del skribenter har följt en strängare vetenskaplighet i upplägg medan andra texter varit mer populära till sin utformning.⁷

Följer man HLS nummer efter nummer blir Runebergsmättnaden total. Ingenting gällande nationalskalden är för trivialt att ta upp: enskilda porträtt, fotografier, enskilda dikter och rader i dikter, släkt, umgänge, älskarinnor, väninnor, liv och död. Efterhand tar Runebergsartiklarna alltmer formen av kritiska litteratur- och historiestudier.⁸ Flera av bidragen är festföredrag vid SLS årshögtid på nationalskaldens födelsedag. Den kunskap om Runeberg som årsbokens läsare förutsätts ha är så omfattande att flera av artiklarna inte ens nämner hans namn i rubriken utan enbart verk, som en hänvisning till "idyllepigram" eller "Vem styrde hit din väg?" Alla förutsätts veta att den senare är en dikt av Runeberg precis som diktsviten "Idyll och epigram" som ingick i hans första respektive andra diktsamling *Dikter* (1830 och 1833).

Fixeringen vid Runeberg handlar förstås om att SLS grundats till hans minne. J.L. Runeberg personifierade allt det man inom sällskapet krets såg som programmatiskt viktigt: kärleken till folket och fosterlandet, det svenska språket och inte minst den litterära kvaliteten. I Runeberg kombinerades både så kallad bygdesvenskhet och kultursvenskhet, något som SLS försökte omfamna i sin verksamhet redan från början.⁹ Dessutom ansågs han länge vara den främsta

6. *Historiska och litteraturhistoriska studier* 1–50, 1925–1975. Register uppgjort av Jarl Pousar, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1975, digital version: Nationalbiblioteket, Helsingfors, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022604>.

7. Mustelin, *Forskning och vitterhet*, s. 130.

8. Agneta Rahikainen, "Runeberg, männen och fosterlandet. Några synpunkter på Svenska litteratursällskapet och Runebergskulten", *Historiska och litteraturhistoriska studier* 85, 2010, s. 253–254.

9. Steinby, *Forskning och vitterhet*, s. 18, 21.

författaren i Finland rent kvalitativt och representerade lyriken som uppfattades vara den mest upphöjda litteraturgenren. Därtill var han en manlig författare. Han passade således såväl litterärt, politiskt, ideologiskt som historiskt in i det som SLS definierade som ”det svenska i Finland” där männens, och framför allt de så kallade stormännens historia, var det som ansågs vara mest centralt att bevara.¹⁰ Totalt har över 110 artiklar, studier och inlägg med anknytning till J. L. Runeberg publicerats i HLS, alltså mer än ett bidrag per årgång, medan det bara finns tre som berör Fredrika Runebergs författarskap varav två av dem publicerats så sent som 2007 vid hennes 200-årsjubileum. Särskilt Runebergspäckt har HLS varit vid SLS 50-årsjubileum men också 2004 då man firade hans 200-årsjubileum.

DE FÖRSTA REDAKTÖRERNA

Kontrollen över HLS hölls länge inom en förhållandevis liten krets, nära anknuten till SLS maktcenter, styrelsen. Redaktörerna för HLS, ända fram till 1989 och årgång 64, var alla män. Från början anlätades redaktionsråd som bestod av representanter för olika discipliner, litteraturen representerades av professor Gunnar Castrén (1878–1959) från årgång ett till tre, och bibliotekarien Emil Hasselblatt (1874–1954) från fyra till 25, med undantag för årgång 20 som var tillägnad honom själv med anledning av hans 70-årsdag. Professor Olof Enckell (1900–1989) tog över 1950 från årgång 26 fram till 30 och fortsatte sedan från 33 fram till och med 39. Från årgång 40 till 63 var publicisten Torsten Steinby (1908–1995) ensam redaktör för HLS, alltså från 1965 till 1988 då han samtidigt, fram till 1974, även var chefredaktör för *Hufvudstadsbladet*. Samtliga redaktörer var medlemmar i SLS styrelse, Castrén i 47 år, Hasselblatt i 32 år, Enckell och Steinby i 15 år var. Både Gunnar Castrén och Torsten Steinby var dessutom periodvis ordförande för SLS samtidigt som de var redaktörer för HLS.¹¹ Språkvetaren

10. Petra Hakala, *Att minnas eller glömma. Tillkomsten av Svenska litteratursällskapets arkiv och dess roll i skapandet av identitet 1885–1920*, Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societeten 2023, s. 180–182, 250, <https://doi.org/10.54572/ssc.755>.

11. Magnus Pettersson, *Forskning och vitterhet. Svenska litteratursällskapet i Finland 1885–1985, Del 3, Register*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1989, s. 14–15, digital version: Nationalbiblioteket, Helsingfors, <http://urn.fi/URN:NBN-fi->

Helena Solstrand-Pipping, den första kvinnliga redaktören, blev styrelsemedlem efter två års redaktörskap. I de två första numren från hennes redaktörstid medverkade litteraturvetaren Clas Zilliacus som litterär redaktör. Efter henne, från årgång 71, har redaktörskapet genomgående skötts av två personer utanför styrelsen, en historiker och en litteraturvetare. Under senare år har redaktörerna oftast varit postdoktorala forskare eller doktorander och mera sällan samtidigt suttit på flera tunga maktpositioner inom det litterära etablissemang.

De första redaktörerna tarvar en närmare presentation eftersom deras roller inom det litterära etablissemang var omfattande och deras positioner inverkade inte bara på årsbokens profilering utan också på den akademiska världens maktstrukturer och tyngdpunkter inom litteraturforskningen. Den förste av dem, Gunnar Castrén, var styrelseledamot i SLS 1912–1959, styrelsens ordförande 1924–1934 och medlem av SLS allmänna prisnämnd nästan varje år mellan 1914 och 1954, förutom 1945, samt nämndens ordförande under flertalet av dessa. Han var alltså styrelseledamot i 47 år, ända fram till sin död, vilket är något av ett rekord inom SLS krets. Dessutom var han ordförande för Finlands svenska författareförening 1924–1929. Han blev professor 1924 i inhemsk och allmän litteraturhistoria vid Helsingfors universitet, senare professor i svensk litteratur då professuren bytte namn och inriktning. Han innehade professuren till 1945.¹² Det betydde att han samtidigt innehade samtliga av de högsta maktpositionerna inom det litterära etablissemang på svenska i Finland. Som redaktör för tre nummer av HLS hann han inte staka ut någon litterär linje men medverkade själv med två bidrag, båda med anknytning till J.L. Runeberg. Efter det hörde han till de flitigaste bidragsgivarna för HLS med totalt fjorton artiklar, varav sju handlar om Runeberg och hans krets. Gunnar Castrén var dessutom den drivande kraften bakom den vetenskapligt kommenterade utgåvan av Runebergs samlade skrifter, ett projekt som inom SLS krets pågick i 72 år, samt dess första huvudredaktör vid sidan av den svenske professorn Martin Lamm. Castrén premierades fem gånger av SLS med litterära pris men han

[fd2019-00022635](#); Pousar, *Historiska och litteraturhistoriska studier* 1–50, s. 12.

12. Yrjö Varpio, "Castrén, Gunnar", *Biografiskt lexikon för Finland*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2014, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-4661-1416928957267>; Pettersson, *Forskning och vitterhet*.

hade jävat sig i prisenämnden de år han gav ut en bok.¹³ Han gav ut studier bland annat om J.L. Runeberg, Herman Kellgren, Gustaf Philip Creutz och Runar Schildt.¹⁴ I sitt verk om sällskapet historia som utgavs till SLS 100-årsjubileum skriver Torsten Steinby att Castrén som styrelsemedlem fokuserade mer på modern litteratur än vad man tidigare gjort inom sällskapet krets.¹⁵ Av det finns däremot inte många spår i HLS. Även om han intresserade sig för modernare litteratur dröjde det till 1928, innan han uttalade ett intresse för modernismen och närmare bestämt Edith Södergran.¹⁶ Han hörde för övrigt till de få som hade mött Södergran personligen och som dessutom fått läsa hennes dikter innan hon debuterade 1916, men uppenbarligen hade han inte gillat dem då det begav sig.¹⁷

Den andra litterära redaktören för HLS var Emil Hasselblatt, C.G. Estlanders elev vid litteraturämnet vid Helsingfors universitet. Hasselblatt verkade sedan som äldre underbibliotekarie vid dåvarande universitetsbiblioteket. Han innehade inte lika många maktpositioner som Castrén men var styrelseledamot i SLS 1918–1950 och medlem av allmänna prisenämnden i två decennier och innehade även en rad andra förtroendeuppdrag inom SLS olika organ. Torsten Steinby kallar honom konservativ och ”skygg för omvälvande idéer” men poängterar att Hasselblatt omfattade en ”varm” svenskhet och en ”stark” patriotisk känsla.¹⁸ Hasselblatts roll verkar ha varit att upprätthålla den kulturpolitiska linje som utstakats redan före hans tid inom SLS krets. Själv medverkade han enbart med tre bidrag i HLS, varav två handlade om Runeberg. Under hans redaktörstid skedde inga förändringar i HLS linje.

Den tredje redaktören med ansvar för litteraturen var Olof Enckell, som efterträdde Gunnar Castrén som professor i svensk litteratur 1950, efter några år då ämnet saknade professor helt enkelt för att det inte fanns någon kompetent sökande. E.N. Tigerstedt som tilldelats

13. Steinby, *Forskning och vitterhet*, s. 231.

14. Ibid., s. 227.

15. Ibid., s. 229.

16. Ibid., s. 235.

17. Agneta Rahikainen, *Kampen om Edith. Biografi och myt om Edith Södergran*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2014, s. 104.

18. Steinby, *Forskning och vitterhet*, s. 260–263; se även Mustelin, *Forskning och vitterhet*, s. 98.

professuren flyttade till Sverige och detsamma gjorde Hans Ruin, som ansågs vara en möjlig efterträdare. För att meritera sig skrev Enckell på kort tid två akademiska arbeten om Edith Södergran respektive Hagar Olsson 1949, och fick sedan tjänsten utan konkurrens.¹⁹

Universitetsundervisningen var länge inriktad på att producera modersmållärare och tjänstemän inom den litterära sektorn men satsningen på forskarstudier verkar inte ha varit särskilt stor. De enda som doktorerade inom ämnet i Helsingfors under Enckells tid var Bo Carpelan 1960 och Johan Wrede 1965. Under Johan Wredes 26 år långa tid som professor disputerade endast en doktorand, Merete Mazzarella 1981. Både Wrede och Mazzarella disputerade för övrigt på svenska författare, Harry Martinson respektive Eyvind Johnson. Vid Åbo Akademi verkade Olaf Homén, Erik Ekelund och efter det P.O. Barck som professorer i litteratur men inte heller där förekom forskarstudier i någon högre grad och dessutom handlade litteraturstudierna där primärt om utländsk litteratur.²⁰ Det här betyder att det fanns mycket få disputerade litteraturforskare på svenska i Finland under flera decennier ända fram till 1990-talet, då Mazzarella och Clas Zilliacus tog över som professorer vid respektive universitet. Den litteraturundervisning som gavs i Helsingfors var under Castréns och Enckells tid fokuserad på äldre svensk litteratur. Fram till mer fördjupade studier handlade den enbart om litteratur före 1850.²¹ Senare fick studenterna skriva uppsatser om nyare författarskap som Pär Lagerkvist, Nils Ferlin, Hjalmar Gullberg, Harry Martinson och Elmer Diktonius, detta enligt en tidningsintervju med Olof Enckell.²² I examensfordringarna för Åbo Akademi förekom artiklar av såväl Olof som Rabbe Enckell om modern finlandssvensk litteratur redan på 1930-talet. I Helsingfors drog man på den tiden streck efter Mikael Lybeck och Runar Schildt.²³

19. Johan Wrede, "Enckell, Olof", *Biografiskt lexikon för Finland*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2014, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-5088-1416928957694>.

20. Nils Erik Villstrand, *Åbo Akademi i sin början 1918–1945*, Åbo: Åbo Akademis förlag 2019, s. 264, 287, 291, 296, <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021090745478>. För vidare läsning se även Yrjö Varpio, *Suomalaisen kirjallisuuden tutkimuksen historia*, Porvoo: WSOY 1986.

21. Olof Enckell, "Litteraturundervisningen", *Hufvudstadsbladet* 3/4 1965.

22. Okänd skribent, "Akademisk come back – som professor", *Studentbladet* 20/2 1951.

23. Sevänen, *Vapauden rajat*, s. 298.

Däremot satsade Olof Enckell i sin egen forskning främst på modernister, varav två levde när hans studier kom ut, nämligen Elmer Diktonius och Hagar Olsson. Hans forskargärning var också i stor utsträckning inriktad på två kvinnliga författarskap, Södergran och Olsson, vilket också det var banbrytande. Att forska i samtida levande författares produktion var uppenbarligen så ovanligt att Enckell i inledningen till sitt populärvetenskapliga verk, *Den unge Diktonius* (1946) reflekterar över det.²⁴ Han menar att det i regel inte är mödan värt att skriva "evighetsgiltiga" studier om nulevande författare, vilket avspeglar den gängse uppfattningen inom litteraturforskningen. Han tangerar också problematiken kring att skriva om en författare som är en personlig vän, något som lätt kan hända i en liten minoritetslitteratur.

När jag tar upp alla dessa frågor inom litteraturturfältet kan det kanske uppfattas som en avvikning från ämnet för denna essä, men resonemanget har en relevans då jag närmare går in på det litterära innehållet i HLS. Det är nämligen uppenbart att både Gunnar Castrén och Olof Enckell inte bara hade ett inflytande på innehållet i HLS, utan också på flera andra sätt hörde till de stora litterära maktutövarna på svenska i Finland. Som tidiga litteraturkritiker innehade de makten att bedöma författarskapets kvalitet, som professorer och lärare makten över litteraturforskningen och dess prioriteringar samt författarskapets betydelse och status, som litteraturhistoriker och -forskare hade de makten att avgöra vad som skulle ingå i en litterär kanon och som SLS styrelseledamöter, redaktörer för HLS och medlemmar i SLS prisnämnd, makten över den goda smaken. Deras uppfattningar i olika litterära sammanhang påverkade vad som kom att publiceras i HLS, och som maktutövare inom universitetet kunde de påverka vad man forskade i och vem som gjorde det.

FÖRFATTARE OCH SKRIBENTER DE FÖRSTA FEMTIO ÅREN

Runebergsdominansen var, som framkommit, omfattande när det gällde val av objekt för studierna i HLS, men vilka andra författarskap förekommer under de första femtio åren, alltså fram till 1975?

24. Olof Enckell, *Den unge Diktonius*, Stockholm: Wahlström & Widstrand 1946, s. 5–6.

På plats nummer två kommer Zacharias Topelius med nio artiklar; under hela HLS historia blir de totalt tjugo. Johan Henric Kellgren, Gustaf Philip Creutz, Hjalmar Procopé och Arvid Mörne har fått flera artiklar. Bengt Lidner, Jarl Hemmer och Rabbe Enckell har fått två per man, medan övriga författarskap behandlas enbart i ett bidrag var. Totalt handlar det om 28 författarskap, varav fyra är kvinnliga, närmare bestämt Josefina Bengts, Selma Lagerlöf, Edith Södergran och Helena Westermarck. Av de 28 författarskapen är ett från 1600-talet, fem från 1700-talet, tio från 1800-talet och tolv från 1900-talet, varav två utgörs av samtida levande författare. Fjorton av författarskapen kan kategoriseras som lyrik, åtta som prosa, psalmer ett och dramatik ett. Utöver dessa finns Hemmer och Diktonius som likvärdigt kan ses representera såväl lyrik som prosa. Förutom enskilda författarskap behandlas också teater och teaterliv i nio bidrag, samt litteraturhistorie-skrivning, folkvisor, folklivsskildringar, kokböcker och läsande i ett bidrag var. Två bidrag behandlar barnlitteratur och närmare bestämt Topelius. Bibliografen Birgit Lunelund-Grönroos har 1957 skrivit om hans sagor i översättning och den finska litteraturforskaren Irja Maliniemi om motiven i hans vaggvisor i en artikel från 1962. Det finns inga studier om populärlitteratur eller arbetarlitteratur, om man undantar Kalevi Granqvists studie om Diktonius som litteraturkritiker i *Arbetarbladet* i HLS 1971. Däremot finns studier i folklivsskildringar, som Josefina Bengts författarskap, och om författare som fokuserat på svenskbygden, som Arvid Mörne och delvis även Gustav Alm. Fokus under de första femtio åren låg således på borgerligt etablerade äldre författare. Fram till 1975, handlade de litteraturhistoriska studierna nästan enbart om manliga författarskap, framför allt lyrik före 1925.

Johan Henric Kellgren öppnar upp som den första strängt taget icke-finländska författaren och förekommer första gången som föremål för ett festföredrag av den svenska litteraturhistorikern Anton Blanck 1936. Kellgren hade visserligen en viss verksamhet även i Finland då han i unga år blev medlem av Aurorasällskapet i Åbo och bidrog med skönlitterära alster för *Åbo Tidningar*.²⁵ Att Bengt Lidner fått en

25. Carina Burman, "Ståndssamhällets litteratur", *Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen, Åren 1400–1900*, Johan Wrede (red.), Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Atlantis 1999, s. 133–134, digital version: Nationalbiblioteket, Helsingfors, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022796>.

artikel tarvar också en förklaring och den handlar om att han vistades i Finland 1787–1789.²⁶ Artikeln om Selma Lagerlöf handlar om hennes intresse för Topelius. Utöver dessa finns en receptionshistorisk studie om mottagandet av Charles Dickens verk i Finland av den i litteraturhistoriska kretsar numera okända Märta Eneberg, samt en studie om C.J.L. Almqvists *Amorina* och *Drottningens juvelsmycke* av poeten Carolus Rein. Almqvists koppling till Finland handlar om att han en tid verkade som informator på Fagervik gård i Västra Nyland, men det framgår inte i Reins studie. Det förefaller således som om redaktionens uppfattning om vad som kunde inkluderas i HLS linje, som det svenska i Finland, var förhållandevis öppen när det gäller författarnas nationalitet så länge det handlade om svensk litteratur.

I de femtio första numren finns enbart två artiklar om samtida levande författare, en om Walentin Chorells dramatik från 1963 av kritikern Lars Hamberg och en om Rabbe Enckells lyrik av den svenske adjunkten Håkan Anderson från 1972. Gemensamt för dessa skribenter är att de inte doktorerat. HLS har också senare infört bidrag av icke-forskningsaktiva magistrar och ofta har de då medverkat en enda gång. Att Olof Enckell inträder som redaktör 1950 bidrar till att artiklar om modernismen publiceras.

De flitigaste finlandssvenska litteraturskribenterna i HLS de femtio första åren var styrelsemedlemmarna Gunnar Castrén samt Ragnar Dahlberg och Paul Nyberg, som båda var bibliotekarier, och även den mer historiskt inriktade Torsten Steinby, som bidrog med flera litterära och kulturhistoriska bidrag även långt senare, inte minst inom presshistoria och Romstudier. Steinby är förmodligen den som totalt sett har varit den flitigaste skribenten för HLS och bidrog mellan 1971 och 1995 med ett bidrag per nummer, de flesta av dem historiska. Andra styrelsemedlemmar bidrog anmärkningsvärt lite som skribenter, som litteraturprofessorerna vid Åbo Akademi, Erik Ekelund en gång 1935 och P.O. Barck en gång 1978. Det förefaller som om HLS, åtminstone på den litterära sidan, länge var en ange-

26. Henrika Tandefelt, "Dikten i krigets tjänst", *Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen, Åren 1400–1900*, Johan Wrede (red.), Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Atlantis 1999, s. 191, digital version: Nationalbiblioteket, Helsingfors, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022796>.

lägenhet för Helsingforsanknutna forskare och skribenter.²⁷ Det är ytterligare anmärkningsvärt att ännu i dag berömda och ofta citerade forskare på svenska som Yrjö Hirn och Hans Ruin bidrog med bara två, respektive en artikel.

Andelen litteraturhistoriskt bevandrade bidragsgivare från Sverige är däremot hög. Det handlar sannolikt i första hand om bristen på litteraturforskare på svenska i Finland men var förmodligen också en minoritetspolitisk strategi. Det kanske uppfattades som mer prestigefyllt att sällskapets årsbok fylldes av studier av svenska litteraturhistoriker och författare som ibland kunde vara ledamöter i Svenska Akademien eller i Kungliga Vitterhetsakademien, som professorerna Martin Lamm och Anton Blanck och författaren och sedermera nobelpristagaren Eyvind Johnson. Andra mer kända svenska skribenter är professor Gunnar Tideström och författaren och litteraturkritikern Tom Hedlund, som båda skrivit mycket om finlandssvensk litteratur men som enbart bidragit i HLS med en respektive två artiklar. De flesta av de svenska bidragsgivarnas inlägg behandlar dessutom Runeberg, även ett föreläsning av Eyvind Johnson. Det handlar givetvis om att Runeberg också uppfattades som en stor författare i Sverige. Speciellt många utländska bidrag, sex svenska och två danska, ingår i HLS årgång II som utgavs 1935 då SLS firade sitt femtioårsjubileum. Möjligen var flera av dessa beställda arbeten, eftersom merparten behandlar Runebergs författarskap.

Också några finskspråkiga litteraturhistoriker medverkar under den här perioden, den förste är bibliotekarien Sulo Haltsonen som 1960 publicerar J.L. och Fredrika Runebergs brev till den ryska filologen Jakob Grot med en kort inledning. Professorn i romersk litteratur och tidigare statsministern, Edwin Linkomies, bidrar 1961 med ett festtal om Runeberg och antiken.

27. Victor Wilson skriver om en direkt ovilja inom SLS krets att över huvud taget se behovet av Åbo Akademi under universitetets tillkomstår. Victor Wilson, *För kunskap och kultur. Svenska litteratursällskapet i Finland 1885–1925*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2025, s. 98–99, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-583-690-8>.

Den första kvinnan som bidrog i HLS är konstnären och författaren Helena Westermarck med en sjuttio sidor lång biografisk studie över konstnären Mathilda Rotkirch i nummer två från 1926. Hon hör till de flitigaste biograferna under den här tiden och gav, vid sidan av sitt skönlitterära författarskap, ut en hel mängd levnadsteckningar över kvinnliga konstnärer och andra bemärkta personer. En bibliografi över hennes litterära produktion publiceras av bibliotekarien Göta Tegengren i HLS 49.

Det är givetvis inte förvånande att det finns få kvinnliga bidragsgivare och samtidigt också få kvinnliga författare som föremål för bidragen i HLS. Litteraturstudier var åtminstone fram till 1970-talet tämligen manligt dominerade och den litterära kanon som låg till grund för studierna var ännu längre än så mättad av manliga författarskap.²⁸ Men det finns särskilt en kvinnlig litteraturhistoriker som är värd att lyftas fram i det här sammanhanget, eftersom hon dessutom skapar sig en banbrytande karriär både som litteraturkritiker och som litteraturforskare och facklitterär författare. Det handlar om Ruth Hedvall (1886–1944). Hon är den kvinna som medverkat flest gånger under årsbokens första femtio år, med sju bidrag mellan åren 1935 och 1943. Alla behandlar Runebergs produktion. Hon disputerade som 28-åring 1915 med en avhandling om Runebergs poetiska stil och två år senare, 1917, utkom hon med en översikt över Finlands svenska litteratur på Holger Schildts förlag.²⁹ Hon arbetade som äldre lektor vid Svenska flicklyceet i Helsingfors och gav 1931 ut den omfattande biografin *Runeberg och hans diktning*. Lantdagsmedlemmen och kvinnosakspionjären Annie Furuhjelm försökte 1935 lobba för att Hedvall skulle väljas in i SLS styrelse men utan att lyckas. Torsten Steinby menar i sin översikt av SLS historia att de kvinnor

28. Se till exempel Päivi Lappalainen, "Isän ääni. Kirjallisuushistoriamme ja patriarkaalin ideologia", Pirjo Ahokas & Lea Rojola (toim.), *Marginaalista muutokseen. Feminismi ja kirjallisuudentutkimus*, Turku: Turun yliopisto, Taiteiden tutkimuksen laitos 1990 och Anna Williams, *Stjärnor utan stjärnbilder. Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet*, Möklinta: Gidlunds förlag 1997.

29. Merete Mazzarella, "Vilken historia berättar Ruth Hedvall?", *Historiska och litteraturhistoriska studier* 72, 1997, digital version: Nationalbiblioteket, Helsingfors, s. 176–177, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022671>.

som föreslog henne tappade ”kuraget” på årsmötet och att det i senare sammanhang, då det blev aktuellt att välja nya ledamöter, saknades ”lämpliga kandidater” bland kvinnliga akademiker.³⁰ De första kvinnorna som valdes in i styrelsen var litteraturvetaren Merete Mazzarella och folkloristen Ann-Mari Häggman och det skedde så sent som 1981.

En annan ledande kvinnlig litteraturforskare är Karin Allardt Ekelund (1895–1990) som inom sällskapetets skriftserie gett ut verk om Fredrika Runeberg men också kommenterade utgåvor om F.M. Franzéns och J.J. Wecksells diktning. I HLS medverkade hon med bidrag om J.L. Runebergs biograf, J.E. Strömborg och om folklivsskildringar efter Runeberg, en studie som baserade sig på ett festföredrag. I HLS nummer 13 ingår en normbrytande studie över folklivsskildraren Josefina Bengts skriven av Karin Granit. Det är första gången i HLS historia ett kvinnligt författarskap behandlas och samtidigt första gången en kvinna skriver om en kvinna. Bengts produktion präglas av en känsla för hembygden och allmogebefolkningens livsvillkor, vilket förmodligen föll väl in i SLS intresse för studier i folklivet. Bengts tilldelades sällskapetets pris två gånger 1917 och 1922, och hörde således till de första kvinnliga pristagarna. Den första kvinnan som belönades var historikern, författaren och sedermera professorn Alma Söderhjelm, och hon fick pris 1915.

Teaterforskaren Ester-Margaret von Frenckell medverkar även hon i HLS med ett par artiklar om teaterlivet i Finland, och totalt sett under HLS hundra år finns det över tio artiklar om teater, dramatik och teaterliv, men däremot inte ett enda bidrag om film och få om annan scenkonst. Författaren och historikern Anna Bondestam bör också särskilt lyftas fram i det här sammanhanget även om hon publicerat enbart en artikel som berör den finlandssvenska arbetarrörelsens uppkomst, i HLS årgång 41. Artikeln är visserligen till sitt innehåll historisk men som medverkande kan hon ändå ses som en representant för arbetarlitteraturen med sina många egna romaner ur ett arbetarperspektiv. Hennes eget författarskap lyfts senare upp i HLS av Maria Antas i årgång 72 och av Pia Heikkilä i årgång 93. Givetvis har pendeln för de kvinnliga bidragsgivarna sedan svängt i takt med att litteraturämnet blivit kvinnodominerat under de senaste 20 åren.

30. Steinby, *Forskning och vitterhet*, s. 49–50.

Det dröjer ända till 1952 innan den allra första studien av ett modernistiskt författarskap publiceras. Det handlar om den blivande dramaturgen Ghita Barcks banbrytande biografiska artikel om Henry Parland, som baserar sig på hennes avhandling pro gradu. Barck öppnade slussarna och några år senare, 1958 publicerar Olof Enckell sin artikel "Edith Södergran och den estetiska idealismen". Båda artiklarna hör till dem som sedan i decennier framåt varit centrala inom modernismforskningen. Den första artikeln om Rabbe Enckell ingår i HLS 47 från 1972. Rabbe Enckell hör för övrigt till de modernister som SLS uppmärksammade flitigt i form av två monografier av den svenska litteraturforskaren Louise Ekelund, samt fyra artiklar om hans produktion i HLS. Han är förmodligen också den författare som prisbelönats allra mest av SLS genom åren, inalles 27 gånger, under en tid då hans bror Olof var styrelseledamot.³¹ Den första artikeln om Elmer Diktonius, av Kalevi Granqvist, utkom 1971 och den första artikeln om Gunnar Björling publiceras av den svenske författaren Carl-Erik af Geijerstam 1989 och utgör en jämförande studie med Vilhelm Ekelund.

Det dröjde således länge innan modernismen, för att inte tala om samtidslitteratur, blev föremål för forskning i HLS, något som verkar vara fallet inom litteraturforskningen över lag i Finland under den här tiden då fokus låg på äldre litteratur med en nationell agenda.³² Beträffande modernismen berodde motståndet framför allt på att den till en början inte accepterades som god litteratur inom SLS krets. Som ett sista uttryck för det kan nämnas en episod 1947 då sällskapets ordförande, historikern Eirik Hornborg avgick, när SLS prisnämnd ville premiera Gunnar Björling. Hornborg ansåg inte att Björling skrev litteratur på svenska, även om denne visserligen använde svenska ord i sin lyrik.³³

31. Pettersson, *Forskning och vitterhet*.

32. Sevänen, *Vapauden rajat*, s. 288–289.

33. Mustelin, *Forskning och vitterhet*, s. 176–177; Wilson, *För kunskap och kultur*, s. 126–127.

HLS upplägg och innehåll under de första femtio åren är i hög grad de samma årgång efter årgång, med några enstaka punktinsatser då artiklar om modernism och samtidslitteratur införlivas. När tidningsmannen Torsten Steinby tog över redaktörskapet från nummer 40, skedde gradvis större moderniseringar, bland annat i layout och införande av innehållsförteckning samt författarpresentationer, men också vad gällde en ny generation litteraturvetare som medverkade med olika studier. Runebergsartiklar publicerades fortfarande men skribenterna var delvis nya namn, som professorerna Lars Huldén och Johan Wrede. Snart medverkar också litteraturforskare som Merete Mazzarella, Clas Zilliacus och Roger Holmström. Också mer kända finska forskare medverkar, bland dem professorerna Kai Laitinen och Kerttu Saarenheimo samt Topeliusforskaren och professorn Maija Lehtonen. Även nya utländska bidragsgivare som Yaleprofessorn George C. Schoolfield medverkar med artiklar om J.L. Runeberg och Södergran. Författarskapen som undersöks är delvis desamma som tidigare, fortfarande med tonvikt på döda manliga lyriker. Det första bidraget om populärlitteratur är av kritikern Gustaf Widén som skrivit om Gabriel Sanden i HLS 63 från 1988.

Både Roger Holmströms och Merete Mazzarellas första artiklar i HLS handlar om svenska författare, Holmström skriver om Hjalmar Gullberg i årgång 53 och Mazzarella om Eyvind Johnson i årgång 55, en författare som hon också disputerade på 1981. I de här fallen är det oklart hur man tänkt inom SLS kring det svenska i Finland. I det historieverk som utkom till SLS 100-årsjubileum skriver Olof Mustelin att det inom styrelsen förekom en diskussion innan man beslöt att i skriftserien ge ut Johan Wredes doktorsavhandling om Harry Martinson 1965, men han går inte närmare in på hur den diskussionen gick. I fallen Holmström och Mazzarella är det oklart ifall det alls förekom en diskussion om deras respektive artiklars lämplighet för HLS.³⁴ Det förefaller som om bidrag om litteratur från Sverige ibland införlivats men att man under senare år blivit mer strikt när det gäller att forskningen ska ha en koppling till det svenska i Finland.

34. Mustelin, *Forskning och vitterhet*, s. 154.

I årgång 54 ingår en artikel av Helen Svensson, sedermera verksam som förläggare, om intresset för Clarté rörelsen bland modernisterna i Finland, en text som öppnar upp för hur de blickade ut mot Europa. I följande nummer skriver Johan Wrede en kort essä om Claes Anderssons dikt "Etude för sommarvind" som ingår i samlingen *Det är inte lätt att vara villaägare i dessa tider* (1969). Båda bidragen är exempel på hur tematiken gradvis breddas mot slutet av 1970-talet. Allt fler bidrag om kvinnliga författarskap börjar dyka upp, som Merete Mazzarellas artikel om kvinnofrigörelsen i Helena Westermarcks romaner i årgång 59 och i följande årgång, Karin Allardt Ekelunds biografiska studie om Kerstin Söderholm i ljust av hennes korrespondens med den svenske skolmannen Hadar Vessby. Allardt Ekelund är den första som lyfter fram Söderholms författarskap och hon har också gett ut hennes berömda dagbok *Endast med mig själv* 1947 och 1948. Ett återkommande fenomen i HLS hundraåriga historia är artiklar som fokuserar på finlandssvenska författare som själva i tiden medverkat som skribenter i HLS, som Mazzarella om Westermarck och Johan Wrede om Arvid Mörne. I detta nummer ingår en artikel om Mazzarellas författarskap vilket ger en fin påminnelse om hur generationer följer på varandra i en liten minoritetslitteratur.

Allt fler nordiska forskare och författare bidrar med artiklar, som den danske överbibliotekarien Torben Nielsen som skriver om författaren Herman Bangs vistelse i Finland 1911 och författaren Klaus Rifbjerg med sitt festtal om hur dansk och finlandssvensk lyrisk modernism påverkat varandra. Flera nordiska forskare deltar också i HLS första egentliga temanummer som tillägnas Edith Södergran vid hennes hundraårsjubileum 1992, vid sidan av den brittiske professorn W. Glyn Jones och den amerikanske George C. Schoolfield. På sätt och vis avspeglar temanumret litteraturforskningens rådande läge på svenska i Finland om man tittar närmare på de bidragande forskarnas nationalitet. Endast en Södergranskribent av åtta är en finlandssvensk litteraturvetare, nämligen Holger Lillqvist, om man undantar språkvetaren och författaren Inga-Britt Wiik som bidrar med en studie ur stilistisk synvinkel. Fyra av bidragsgivarna har disputerat eller kommer att disputerat på Södergran, nämligen Ulla Evers, Johan Hedberg, Eva Lilja och Holger Lillqvist. Den sistnämnde disputerade 2001 vid Helsingfors universitet, som den förste disputanden på tjugo

är vid Helsingfors universitet inom nordisk litteratur, som ämnet bytt namn till. Forskningen i finlandssvensk modernism över lag dominerades länge av svenska litteraturforskare vilket förmodligen har ett samband med att det helt enkelt inte fanns så många finlandssvenska litteraturforskare, och om de fanns forskade de i andra författarskap från andra tidsperioder. Det är förstås inte givet att finlandssvenska litteraturvetare ska skriva om finlandssvenska författare, men om de inte gör det, vem gör det då? Svenska litteraturvetare ha visserligen flitigt skrivit om Edith Södergran, Henry Parland, Rabbe Enckell och Gunnar Björling, men få andra finlandssvenska författare har rönt större intresse som forskningsobjekt i Sverige, om man undantar Monika Fagerholm.

Andra exempel på icke-finlandssvenska medverkande är den tjeckiske litteraturvetaren och lektorn i finsk litteratur, Jan Dlask, som skrivit om Christer Kihlman och Henrik Tikkanen. Också professorn i inhemsk litteratur, Jyrki Nummi har bland annat skrivit om kanoniseringen av nationalförfattaren Väinö Linna, en artikel som visserligen handlar om en finskspråkig författare men samtidigt om Finlands behov av nationalförfattare oberoende av språk och om kanoniseringens olika konjunkturer. Även konsthistorikern Erik Stenmark har bidragit med två studier om Gunnar Ekelöf i årgångarna 72 och 77, och den norske historikern Narve Fulsås har skrivit om Henrik Ibsen och det moderna genombrottet i nordisk litteratur i årgång 86.

Efterhand blir HLS till sitt litterära innehåll alltmer brett, litteratursynen blir mer diversifierad och uppfattningen om det svenska i Finland tänjs alltmer, inte minst med hjälp av jämförande studier, olika föfarröster och övergripande temanummer. Forskning i samtidslitteratur blir mer allmän och det största intresset bland litteraturforskarna förefaller då ligga hos Monika Fagerholm, vars föfarrskap genererat fyra artiklar på senare år. Samtidigt återkommer också studier i en rad manliga föfattare som K. A. Tavaststjerna, Bertel Gripenberg, Jarl Hemmer, Bo Carpelan, Peter Sandelin och Lars Huldén. Bland kvinnliga föfarrskap återkommer framför allt studier i Solveig von Schoultz föfarrskap.

Totalt sett finns det fram till och med nummer 99 omkring 400 litterära bidrag skrivna av drygt 200 manligt identifierade skribenter och omkring 100 kvinnligt. Trettioen bidrag behandlar levande

författare. Antalet kvinnliga skribenter ökar avsevärt på 2000-talet och på senare år har de kvinnliga forskarna dominerat. Det är också ovanligare att manliga skribenter skriver om kvinnliga författare än tvärtom, vilket är en allmän företeelse. Av de 400 bidragen handlar omkring 250 om manliga författare och 66 om kvinnliga, två bidrag jämför en kvinnlig och en manlig författare. Runeberg toppar förstås statistiken i fråga om antalet bidrag tillägnade författarskapet, på andra plats kommer Topelius och tredje plats går till Edith Södergran med 14 artiklar. Lyriska författarskap dominerar framom prosa och genrer som arbetarlitteratur, barnlitteratur och populärlitteratur har tills vidare enbart ägnats några få bidrag var. Feministisk litteratur finns det också få bidrag om, och särskilt iögonenfallande är att det saknas studier i Märta Tikkanens författarskap. Att den finlandssvenska litteraturen av hävd i hög grad representerar borgerlig och manligt dominerad medelklass avspeglar sig också i urvalet artiklar i HLS, särskilt de första femtio åren. Men under de senaste decennierna har studiet i kvinnliga författarskap uppenbart ökat.

JA, HUR TÄNKTE MAN?

HLS började utkomma 1925, samma år som Edith Södergrans diktsamling *Landet som icke är* och Franz Kafkas *Processen* gavs ut postumt. Det rädde förbudslag i Finland och Adolf Hitler publicerade första bandet av *Mein Kampf*. Mauritz Stiller och Greta Garbo skrev kontrakt med filmbolaget Metro-Goldwyn-Mayer i Hollywood och Charlie Chaplins *Guldfeber* och Sergei Eisensteins *Pansarkryssaren Potemkin* hade premiär. Nobelpriset i litteratur gick till George Bernard Shaw. Av detta syns dock föga i HLS. Från kulturutvecklingen i världen från 1925 framåt ter sig HLS under flera årtionden som helt frikopplad. Dessutom blir en liten minoritetslitteratur, som undersöks i en årsbok utgiven av ett litet inätvärmande akademiskt sällskap, på sätt och vis ännu mindre då så få personer så länge får avgöra vad som ska inkluderas. Den slutna kretsen erbjuder attraktiva maktpositioner som enskilda individer ogärna avstår från.

Men det vore fel att enbart se HLS som en programmatisk produkt som skapats för att ringa in vad den svenska litteraturen i Finland egentligen handlar om. En årsbok som denna är i första hand

slumpmässigt uppbyggd och bunden vid vad forskarna fokuserar på. Vi kan inte i efterhand exakt veta vad redaktörerna tänkt i sina publiceringsval och inte heller hur diskussionen gått vid eventuella refuseringar. Kanske det också funnits sådana år då allt som erbjudits HLS också inkluderats eller rentav perioder då redaktörerna på olika sätt fått tigga till sig bidrag av mindre hugade skribenter. Hur mycket bristen på finlandssvenska litteraturforskare och homogeniteten i deras inriktningar har inverkat på utformningen av årsboken är förstås omöjligt att säga, men det finns alldeles säkert ett samband. Själv började jag studera svensk litteratur 1983 vid Helsingfors universitet och kunde fortfarande då känna hur tyngdpunkten i studierna handlade om döda manliga författare. Jag uppmanades av min dåvarande professor Johan Wrede att skriva min avhandling pro gradu om 1600-talspoeten Jacob Frese, vilket jag sedan inte gjorde. Frese har för övrigt behandlats i bara en enda artikel i HLS, i årgång 96.

De små cirklarna inom SLS och HLS har blivit speciellt tydliga då man betraktar en minoritetslitteratur som den finlandssvenska där släktskap, vänskapsband och ibland också direktkontakter till hyllade historiska författare spelat en betydande roll för de prioriteringar som gjorts. Gunnar Castrén var sonson till Runebergs umgängesvän Mathias Alexander Castrén, Paul Nyberg var dotterson till Zacharias Topelius, Olof Enckell var bror till Rabbe Enckell som var gift med Heidi Runeberg, barnbarnsbarn till J.L. och Fredrika Runeberg. Karin Allardt Ekelund var barnbarn till Runebergs vän och förste biograf, J.E. Strömborg. Också det här inverkar på hur det historiska litterära arvet upprätthåller sin status.

När jag nu bläddrat igenom 99 nummer av HLS väcks många frågor. Hur var det möjligt att en handfull redaktörer så länge kunde inneha så många centrala maktpositioner inom den akademiska litterära världen? Fanns det en favorisering då styrelsemedlemmar eller forna sådana lämnade in bidrag till HLS, blev de någonsin refuserade, vågade någon redaktör göra det? Hur många potentiella skribenter har avskräckts av den konservativa och pompösa aura HLS omgett sig med i form av redaktörernas domäntänkande? Det är förstås sådant som SLS historieskrivning inte ger något svar på, men utifrån sett ser det ut som om det länge fanns en stark outtalad *gatekeeping* inom sällskapetets krets som också drabbade HLS. SLS har

heller aldrig definierat vad det svenska i Finland är, och bra så, men samtidigt genom sina prioriteringar klart pekat ut vad det åtminstone är: det fosterländska, det traditionella, den manliga historieskrivningen och litteraturen. På så sätt har man länge undvikit det man kunde uppfatta som "missfosterländskt", för att låna Diktonius kommentar om SLS prioriteringar under 1920-talet.³⁵ HLS profilering har länge varit luddig och vissa skribenter har ibland kunnat testa gränserna för vad som kunde inkluderas, som forskning i annan litteratur än den finlandssvenska.

Det är givetvis orimligt att utgå från att HLS genast från början skulle ha inbegripit diversitet vad gäller ämnen, forskningsobjekt eller skribenter, det gjorde knappast någon annan motsvarande årsbok heller vid den här tiden. Men det är tydligt att innehållet mycket länge var ett resultat av en toppstyrd litteraturpolitisk linje som starkt påverkades av den litterära miljön som av hävd upprätthölls vid universiteten, och då särskilt vid Helsingfors universitet. Den protektionism som SLS förde inom sin styrelse men i förlängningen också inom HLS redaktion var kanske till en början ett symptom på att man försvarade sina bastioner mot utomstående hot. Och även om hoten försvann klamrade man sig fortfarande fast vid det förflutnas ideal. Det är som om sällskapetets årsbok länge levde i otakt med den litterära samtiden. Men HLS uppdrag är trots allt inte att övervaka det svenska i Finland utan, precis som SLS som organisation försöker göra i dag, att betrakta det svenska i Finland som en del av något större.

35. Rahikainen, *Kampen om Edith*, s. 203.